

Прикази

Филиповски Г., Ђирић М.: „Земљишта Југославије“ — Југославенско друштво за проучавање земљишта 9. Београд, 1963, стр. 498.

Педолошка истраживања имају у нашој земљи већ приличну традицију. Започета су још у прошлом столећу, те настављено између два прошла рата, а постигла су нарочито процват иза прошлога рата. Настојањем Југославенског друштва за проучавање земљишта издана је прошле године Педолошка карта Југославије са коментаром (омјер 1: 1,000,000). Исто тако потпором наведеног Друштва проф. Филиповски и проф. Ђирић издали су опсежну монографију „Земљишта Југославије“. У овоме епохалном дјелу сакупљена је огромна грађа наших педолошких истраживача у јединствени приказ наших тала. У већ уобичајено обавезатни Предговор и Регистар у оваквим дјелима аутори су цјелокупну грађу подијелили у три дијела, а сваки дио у већ одговарајућа поглавља и потпоглавља. На концу поглавља налази се попис литературе. У Регистру су наведени аутори абecedним редом и с ознаком странице гдје се цитирају.

У првом дијелу су изнесени прегледно главни природни чиниоци образовања тала Југославије. Аутори су водили рачуна при издвајању таксономичних јединица у првом реду о клими. Но код нас су врло разнолики и важни и остали природни фактори, а то су нарочито рељеф и геолошка подлога, о којима се нарочито водило рачуна у класификацији тала приказаних у овом раду.

У погледу рељефа у Југославији се разликује неколико геоморфолошких цјелина, које су значајне и са педогенетског гледишта, а то су: Панонска низија, алтаивне терасе и површине на ободу Панонског и Влашко-понићког базена, високе вапненачке планине динарског и карпатско-балканског система, јадранско-приморска област с острвима, и средишња зона расједних планина и котлина родопске масе. Свака ова област има и карактеристични петрографски састав. Тако, на примјер, у Панонској низији превладавају лесни и пјесковити алувијални супстрати. Обод Панонске низије покривају претежно дубоке наслага меких језерских седимената (глине, лапорди, пјешчари, конгломерати и др.). Високе вапненачке планине Динарида и карпатско-балканског система мозаични су супстрати, те их је потребно још дијелити у мање области тј. у рејоне, подрејоне и сл. Јадранска приморска област је из мезозојских кречњака, са уметцима флиша. Средишња зона расједних планина је састављена од кристалних шкриљеваца и еруптивних стијена.

Наведена геолошко-морфолошка подјела се донекле подудара с климом, а још више с вегетацијом. Ова подјела је била и база за издвајање таксономичних тала Југославије.

Аутори су југословенска тла подијелили у двије групе: тла пољопривредних рајона и тла планинско-шумских области. За поједине таксономичне јединице тала сбрадили су углавном сљедеће тезе: генезу, распрострањеност, својства (морфолошка, физичко-хемијска, биолошка), биљни покров

(не увијек), коришћење, производни потенцијал и предлози у вези са мелиорацијом, агротехником и сл.

У пољопривредним рејонима разликује се једанаест типова тала, а у планинско-шумским око петнаест.

ТЛА ПОЉОПРИВРЕДНИХ РЕЈОНА

1) Неразијена минерално-карбонатна тла. Ово су млађа тла, а настала су антропогеним утицајем, тј. утицајем човјека однесен је горњи, стари слој. Ова су тла настала у подручјима с таласасто-брдским рељефом. Типична су за воћњаке и винограде, а мање за оранице и травњаке.

2) Делувијална тла. Ова тла су продукт снажних ерозионих процеса у брдско-планинском појасу. Свауда су раширена. Дијеле се с обзиром на геолошки супстрат. На њима се узгајају вишемање све културе.

3) Адзувијална тла (2.000.000 ха) у великим низинама. Ова тла очекују већином мелиорације, а способна су за све ратарске културе.

4) Хидрогена тла. Ова тла су интразоналне творевине у нашим областима, а најчешће са хумидном и перхумидном климом. У њиховом образовању је значајан педогенетски фактор, мочварна ливадска вегетација. Ова тла очекују велике мелиорације.

5) Слатине (солончац, солончеци и солоћи) и слатинаста тла. У Војводини је сса 148.000 тала под слатинама, од тога правих ссл 85.000. Слатине су настале усљед низа хидрографских, рељефских, геолошких, климатских, вегетацијских и других услова. У последу климе превађавају процеси испаравања и акумулације соли у тлу. Осим климе за постанак слатина потребан је одговарајући рељеф, тј. појава плитких минерализираних вода које испарују. Наше слатине су везане за еолске, морске, језерске, а највише за језерске наносе. Посебни је утицај вегета-

ције на постанак и развој слатина, што је код нас проучио проф. Славнић. Наши солончац и солончаста земљишта су настали тзв. изданским засољавањем. Солончеци и солончави тла по Нејтебауеру су постали алувијалним засољавањем, на дренажним стаништима уз услове веће количине оборина. Солоћи и осолођена тла су резултат алтернације асценденције и десценденције у тлу. За сваки тип слатине изнесене су примјери мелиорација.

6) Смонице: (1.153.000 ха). Раширене су понајвише у Србији и Македонији. Теоретичари генезе смоница су Цвијић, Стебут и у најновије вријеме Богдановић. Виоке су производне способности и погодне за све културе.

7) Черноземи (1.450.000 ха) се налазе у Војводини и Македонији и нешто у ист. Славонији. У образовању чернозема као педогенетских фактора су клима, геолошки супстрат, рељеф, хидрографски чиниоци и зоофитогени свијет. Подручја с черноземима су најбогатији рејони узгоја зрнатих култура, а нарочито пшенице и кукуруза.

8) Гајњаче (1.740.000 — 1.790.000 ха) — Македонија, Србија, Црна Гора и сјеверна Босна. Фактори постанка и развоја гајњача су клима, рељеф, хидролошки фактори, геолошки субстрат, вегетација, човјек и посебни процеси огајњачавања. Тло је средњих производних способности.

9) Црвенице (Terra rossa) и остала црвена земљишта. Црвеница је на једрим кречњацима сса 300.000 ха и на осталим геолошким подлогама 42.000 ха. Голог криша има са пјегама црвенице и рединна близу 2.100.000 ха. Постоје у свијету и код нас врло разне теорије о постанку црвеница. Педогенетски фактори за црвенице су клима, геолошка подлога, рељеф, вегетација и човјек. У погледу производне способности црвенице су врло диферентне.

10) Илимезована тла — настају процесом илимезације, тј. премјештањем глине у дубље слојеве тла. Тла су ацидофил-

на. Ово се одвија обично у умјереним климатским приликама, а најчешће испод шуме лишћара. Деструктивни процеси су слабији него код подзолизације. Тла се више-мање преведена под оранице:

1) Псеудоглејеви, тј. пароподзоли (површински оглејана тла) настају у приликама када површинска вода стагнира услед непропусног слоја. Као педогенетски фактори су и овдје рељеф (раван), клима, (доста талога) и вегетације (храстове шуме).

ТЛА ПЛАНИНСКО-ШУМСКИХ РЕЈОНА

Тла планинско-шумских рејона се дијеле у двије потскупине, тј. тла на кречњацима и доломитима и тла на силикатима. Тла на кречњацима се опет дијеле према врсти кречњака у тла на чистим једрим кречњацима, на силификованим кречњацима и тла доломита.

Тла на чистим једрим кречњацима су рендзине, смеђа и илимеризирана. Рендзине су бескарбонатне, те су органогене кречњачке, органоминерална и рендзине морена. Смеђа тла су осредње дубока и претежно су под шумом. Илимеризована тла су ацидофилна тла,

те су у перспективи погодна за плантаже четинара.

Тла на лапорастим кречњацима обично имају еродирани хумусни слој, а обрашћују их ксерофилне шуме (шикаре *Querceto — ostryetum carpinifoliae* или *Carpinetum orientalis*). Тла на силикованим кречњацима садрже много SiO_2 у нерастворивом остатку. Тала доломита (једри и компактни доломит), обрашћују ксерофилне шуме (шикаре).

Тла силикатних супстрата се дијеле према природи геолошке подлоге у тлу стијена, стијена богатих кварцом и тла на серпентинама.

Тла киселих силикатних супстрата су троврсна на растреситим супстратима, хумусно кисела тла и смеђа кисела тла. Скупина тала на стијенама богатим кварцом се дијели у смеђа подзоласта тла и подзоде. И на крају врло карактеристична тла на серпентинама су троврсна: хумусно-силикатна смеђа (рудо) и илимеризована тла.

Посебну малу скупину тала сачињавају тла на базичним еруптивним стијенама. Она још нијесу код нас проучавана, а има их у Србији.

Др Јосип Ковачевић